

Szymon Pacyna

ORCID 0000-0002-0492-0694

DOI:10.30657/pha.33.2021.13

(Powiatowe Centrum Edukacji Kulturalnej w Ropczycach)

e-mail: szymon.pacyna@pcek-ropczyce.pl

Podobwód AK Sędziszów–Ropczyce „Sława”

Streszczenie

Historia Podobwodu AK Sędziszów–Ropczyce kryptonim „Sława”, który wyodrębniono wiosną 1944 r. z Obwodu Armii Krajowej Dębica „Deser”, nie była dotąd przedmiotem odrębnego opracowania. W oparciu o dokumenty z zasobów Archiwum Państwowego w Rzeszowie oraz Archiwów IPN podjęto próbę wypełnienia tej luki. Podstawą opracowania są dokumenty ze szczebla Inspektoratu AK Rzeszów „Rtęć” (archiwa Podobwodu i Obwodu nie zachowały się) uzupełnione relacjami żołnierzy AK. Podobwód „Sława” powstał w końcowym okresie konspiracji antyniemieckiej, jednak Placówki: Brzeziny krypt. „Bomba”, Sędziszów I „Sława”, Sędziszów II „Gracja”, Łączki Kucharskie „Ławka”, Ropczyce I „Rakieta”, Ropczyce II „Ropa”, tworzone były i funkcjonowały od samego początku okupacji. Opisując je kolejno, skupiano się na jednym, za każdym razem innym, rodzaju działalności AK. Zaprezentowane tu, wybrane działania Placówek nie były ich wyłącznymi domenami, ale taka forma opisu pozwoliła w sposób skondensowany ukazać funkcjonowanie AK w każdym z możliwych aspektów. Były to: tworzenie struktur konspiracji, szkolenia, pozyskiwanie broni, wywiad i kontrwywiad, konspiracyjna produkcja broni, działania dywersyjne i sabotażowe, funkcjonowanie podziemnego wymiaru sprawiedliwości, odbiór zaopatrzenia lotniczego, akcja scaleniowa, przygotowania do wystąpienia zbrojnego przeciwko okupantowi, jego realizacja oraz działalność służb pomocniczych. W ramach podsumowania przedstawione zostały losy żołnierzy Podobwodu „Sława” po wkroczeniu na jego teren Sowietów – aż do chwili wejścia w życie rozkazu o rozwiązaniu Armii Krajowej z 19 stycznia 1945 r.

Słowa kluczowe

Armia Krajowa, Obwód AK Dębica „Deser”, Podobwód AK Sędziszów „Sława”.

Rozbiór Rzeczypospolitej dokonany przez Niemcy i ZSRR we wrześniu 1939 r. nie zmusił Polaków do kapitulacji. 27 września 1939 r. powołana została pierwsza konspiracyjna organizacja niepodległościowa – Służba Zwycięstwu Polski (SZP). To wydarzenie zapoczątkowało budowę Polskiego Państwa Podziem-

nego – fenomenowi w dziejach II wojny światowej i nie tylko. 13 listopada 1939 r. gen. Władysław Sikorski powołał Związek Walki Zbrojnej (ZWZ) jako organizację wojskową o charakterze apolitycznym i ogólnonarodowym. 14 lutego 1942 r. ZWZ przemianowany został na Armię Krajową (AK). Obok pionu wojskowego AK istotną rolę odegrał podziemny parlament – Rada Jedności Narodowej (RJN), a zwłaszcza rozległa, obejmująca cały obszar Rzeczypospolitej działalność Delegatury Rządu na Kraj. To ona stworzyła ogromny, niemający odpowiednika w całej okupowanej przez Niemców Europie, aparat Polskiego Państwa Podziemnego (PPP).

Delegatura Rządu na Kraj była konspiracyjnym organem władzy administracyjnej w okupowanej Polsce. Na jej czele stał Delegat Rządu na Kraj, podporządkowany Rządowi RP na uchodźstwie. Delegatura kierowała pracą pionu cywilnego PPP. Wśród jej zadań było utrzymanie ciągłości instytucji państwowych, zapewnienie normalnego funkcjonowania państwa i przygotowanie do przejścia kontroli nad krajem po zakończeniu wojny. Delegatem Rządu w powiecie dębickim został Franciszek Stachnik ps. „Nowacki”¹. W celu sprawnego funkcjonowania administracji Powiatowej Delegatury Rządu (PDR) „Nowacki”, analogicznie jak czyniono to na szczeblach wyższych, utworzył referaty:

- Samorządowy, którym kierował Stanisław Gąsiorek „Samek” z Ropczyc,
- Rolny, kierowany przez inżyniera agronoma Piotra Muza „Rolnika” z Dębicy,
- Sanitarny, na którego czele stał dr Jan Szymaszek „Lancet”,
- Kierownictwo Walki Cywilnej, a później Oporu Społecznego, kierowane przez Pawła Barana „Wytrwała” z Jastrzębki Starej, który był też prokuratorem w powiatowej Komisji Sądzącej,
- Referat Bezpieczeństwa, którym kierował Stanisław Roszkiewicz z Ropczyc, a później Władysław Majka „Cukier” z Wiśniowej. Oni też stali na czele Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa, czyli konspiracyjnej policji².

Franciszek Stachnik „Nowacki”, stosując się do ogólnych wytycznych³, za najważniejszy cel w działalności PDR uważał walkę cywilną, a przede wszystkim sabotażowanie zarządzeń okupanta⁴.

Armia Krajowa objęła swymi strukturami organizacyjnymi cały teren okupowanego kraju. Za pracę konspiracyjnego Wojska Polskiego odpowiadała Komenda Główna AK. Następnie przeprowadzono podział na Obszary, które obejmowały tereny kilku przedwojennych województw. Obszary z kolei podzielono na Okręgi, które terytorialnie miały pokrywać się z województwami. W skład Okręgów wchodziły Inspektoraty, z których każdy obejmował kilka powiatów. Kolejnym szczeblem był Obwód, kształtem mający pokrywać się z jednym powiatem. Jak wynika z zachowanych dokumentów organizacyjnych, najniższym ogniwem były Rejony, nazywane też

¹ Archiwum Państwowe w Rzeszowie [dalej: APRz], Archiwum Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rzeszowie [dalej: AWKPZRwRz], sygn. 14113, Stachnik Franciszek, k. 3.

² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie [dalej: AIPN Rz], sygn. 043/420, Akta operacyjne przeciwko Franciszkowi Stachnikowi, k. 18-22.

³ APRz, Wojewódzki Urząd spraw Wewnętrznych [dalej: WUSW], sygn. 115, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 36-37.

⁴ Muzeum Regionalne w Dębicy [dalej: MRD], Teki Stańki [dalej: TS], sygn. I-997, k. 1-3; G. Ostasz, *Krakowska Okręgowa Delegatura Rządu na Kraj 1941-1945*, Rzeszów 1996, s. 13, 197-200.

Placówkami, które obejmowały jedną lub kilka gmin⁵. W kolejnych latach okupacji, w celu usprawnienia funkcjonowania siatki konspiracyjnej, następowały wyodrębnienia i podziały na Podokręgi⁶ i Podobwoły⁷. Tu warto zaznaczyć, że w warunkach konspiracji nie zawsze udawało się zachować przedwojenny kształt granic terytorialnych na poszczególnych szczeblach, a im niższe struktury AK, tym częściej i bardziej granice te odbiegały od administracyjnych.

Wola walki narodu polskiego z okupantami była tak silna, że niemal w każdej miejscowości powstawała drużyna lub pluton chętnych do działalności konspiracyjnej. Tak było również na terenie ówczesnego powiatu dębickiego. Obwód Dębica o kryptonimie „Deser” powstał przed końcem 1939 r. Twórcą i pierwszym dowódcą SZP, a później ZWZ był ppor. Jan Artur Towarnicki „Tur”. Aresztowany w kwietniu 1940 r., został zastrzelony podczas brutalnego śledztwa. W grudniu 1940 r. stanowisko komendanta Obwodu objął por. Adam Lazarowicz, ps. „Jadzik”, „Grot”, „Klamra”, który kierował nim do końca okupacji niemieckiej. W celu głębszego zakonspirowania przeniósł siedzibę Komendy do Gumnisk. Pod jego dowództwem „Deser” osiągnął niezwykle wysoki poziom organizacyjny i liczbowy. W dowód uznania, w styczniu 1944 r. na teren Obwodu przekazany został Przechodni Sztandar Inspektoratu AK Rzeszów. Sztandar miał pozostać w „Deserze” tak długo, aż inny Obwód odbierze mu palmę pierwszeństwa⁸.

Podobwód AK Sędziszów–Ropczyce „Sława”

W lutym 1944 r. z Obwodu AK Dębica „Deser” został wyodrębniony Podobwód AK Sędziszów–Ropczyce o kryptonimie „Sława”⁹. W jego skład weszło sześć Placówek: Sędziszów I „Sława”, Sędziszów II „Gracja”, Ropczyce I „Rakieta”, Ropczyce II „Ropa”, Łączki Kucharskie „Ławka” i Brzeziny „Bomba”. Swoim zasięgiem Podobwód obejmował teren obecnego powiatu ropczycko-sędziszowskiego, z drobnymi wyjątkami na południu i zachodzie, gdzie mieszkańcy Zawadki, Różanki¹⁰, Szufnarowej, Jaszczurowej, Grudnej Dolnej, Grudnej Górnej czy Kamienicy Górnej podlegali organizacyjnie Placówkom AK „Gracja”, „Bomba” i „Ławka”¹¹. Komendantami Podobwołu byli kolejno: kpt. Ludwik Marszałek „Wilk” i por. Mieczysław Stachowski „Sęp”¹².

Tworzenie struktur konspiracji opierało się na ludziach znanych i pewnych. Początkowo byli to nauczyciele, zawodowi wojskowi, powracający w rodzinne strony uczestnicy kampanii wrześniowej, urzędnicy państwowi lub grupki kolegów ze

⁵ APRz, WUSW, sygn. 113, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 250.

⁶ G. Ostasz, *Podziemna Armia. Podokrąg AK Rzeszów*, Rzeszów 2010, s. 80.

⁷ APRz, WUSW, sygn. 145, Zeznania własne Lazarowicza Adama ps. Klamra, k. 2.

⁸ APRz, ZBoWiD – Zarząd Okręgu w Rzeszowie [dalej: ZBoWiDZOWRz], sygn. 300, Ewidencja Obwodu AK Dębica sporządzona przez ZBoWiD Zarząd Oddziału Dębica, k. 1-7; A. Stańko, *Gdzie Karpat progi... Armia Krajowa w powiecie dębickim*, Tuchów 1997, s. 44-51.

⁹ APRz, WUSW, sygn. 119, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 86.

¹⁰ AIPN Rz, sygn. 105/9, Materiały przejęte z Archiwum KW PZPR w Rzeszowie dotyczące Armii Krajowej, k. 80.

¹¹ AIPN Rz, sygn. 105/8, Dokumenty dotyczące akcji zbrojnych Armii Krajowej, k. 73.

¹² APRz, WUSW, sygn. 145, Zeznania własne Lazarowicza Adama ps. Klamra, k. 2; T. Balbus, *Major Ludwik Marszałek „Zbroja” (1912–1948). Żołnierz Polski Podziemnej*, Wrocław 1999, s. 62.

szkolnej ławy. Na terenie Podobwodu Sędziszów-Ropczyce najliczniejszą grupę organizatorów konspiracji stanowili absolwenci dębickiego Gimnazjum im. Króla Władysława Jagiełły. Byli to m.in.: Ludwik Kubik z Gnojnicy, Karol Chmiel z Zagorzyc, Józef Łotocki i Jan Klamut z Góry Ropczyckiej, bracia Michał, Mieczysław i Tadeusz Szczurowscy z Kamionki, Szymon Fitoł z Kawęczyna, Henryk Zach z Sędziszowa, Walenty Szeliga – syn Wawrzyńca z Nockowej, Ludwik Marszałek z Brzeziny, Jan Kiebała z Nawsia, Aleksander Gajewski z Zawadki, Karol Poško i Stanisław Woško z Ropczyc, Władysław Grzegorski z Lubziny czy Tadeusz Reguła z Glinika¹³.

Działalność konspiracyjną ze względów bezpieczeństwa oparto na systemie trójkowym lub piątkowym – według instrukcji organizacyjnych, jeden żołnierz mógł znać maksymalnie od trzech do pięciu towarzyszy broni¹⁴. Najpierw tworzono szkielety plutonów i kompanii, obejmujące kadrę dowódczą, później przyjmowano kolejnych żołnierzy i odbierano od nich przysięgę¹⁵. Każda osoba wchodząca w struktury konspiracji była wcześniej sprawdzana, a zaprzysiężenie było możliwe dopiero *za poręką dwóch świadków czynnych członków konspiracji*¹⁶. Po pozytywnym procesie weryfikacji przyszli żołnierze AK prowadzeni byli w kilkusobowych grupach w ustronne miejsce (cmentarz, kapliczka itp.) i tam, z ręką na krzyżu, składali następującą przysięgę:

W obliczu Boga i Przenajświętszej Marii Panny, Królowej Korony Polskiej, kładę swe ręce na ten św. Krzyż, znak Męki i Zbawienia. Przysięgam być wiernym Ojczyźnie mej – Rzeczypospolitej Polskiej, stać nieugięte na straży Jej honoru i o wyzwolenie Jej z niewoli walczyć ze wszystkich moich sił, aż do ofiary mego życia. Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej, Naczelnemu Wodzowi oraz wyznaczonemu przez Niego Dowódcy Armii Krajowej, będę bezwzględnie posłuszny, a tajemnicy niezłomie dochowam, cokolwiek by mnie spotkać miało.

Odbierając przysięgę odpowiadał:

Przyjmuję Cię w szeregi żołnierzy Armii Polskiej walczącej w konspiracji z wrogiem o wyzwolenie Ojczyzny z niewoli. Obowiązkiem Twoim będzie walczyć z bronią w rękę. Zwycięstwo będzie Twoją nagrodą, zdrada karana jest śmiercią¹⁷.

Placówka AK Brzeziny „Bomba”

Organizatorem konspiracji na terenie Wielopolszczyzny i pierwszym dowódcą Placówki Brzeziny krypt. „Bomba” był por. Ludwik Marszałek, ps. „Wilk”, „Zbroja”¹⁸. Po jego przejściu na stanowisko oficera szkoleniowego w Komendzie Obwodu kierował Placówką por. Stanisław Lachman, ps. „Wielki”, „Zan”. Zasięgiem terytorialnym „Bomba” obejmowała obecną gminę Wielopole Skrzyńskie oraz części sąsiadujących z nią od południa Jaszczurowej i Szufnarowej¹⁹. Por. Ludwik Marszałek „Zbroja”, or-

¹³ Ustalenia własne autora, oparte na szczegółowych kwerendach.

¹⁴ APRz, WUSW, sygn. 138, Dokumenty propagandowe organizacji „AK”, k. 61.

¹⁵ AIPN Rz, sygn. 105/5, Instrukcje, rozkazy, raporty i meldunki Armii Krajowej, k. 25.

¹⁶ APRz, WUSW, sygn. 113, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 52.

¹⁷ APRz, WUSW, sygn. 123, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 16.

¹⁸ T. Balbus, *Major Ludwik Marszałek...*, s. 41.

¹⁹ MRD, TS, sygn. 145/IV, k. 1-3.

ganizując konspirację, wyszukiwał znanych mu wojskowych, oficerów i podoficerów. Po nawiązaniu kontaktu z ppor. Stanisławem Lachmanem i plut. Feliksem Olechem „Foksem” oraz zaprzysiężeniu ich, wydał polecenie typowania kandydatów na dowódców kompanii i drużyn. Ludzie pozyskiwani do konspiracji mieli być pewni i o nieskazitelnej opinii. Wybrani mieli typować kolejnych sekcyjnych, a ci następnych²⁰. Stan osobowy Placówki Brzeziny „Bomba” rósł systematycznie z roku na rok, by w końcowym okresie działalności konspiracji, czyli w lipcu 1944 r., tuż przed rozpoczęciem akcji „Burza”, osiągnąć liczbę ponad 550 żołnierzy²¹.

Początkowy okres działalności konspiracyjnej związany był z prowadzeniem szkoleń. Oprócz tajnej oświaty, kursów podchorążych i podoficerskich, które prowadzone były w ramach „Kuźnicy”²², por. Ludwik Marszałek „Zbroja” – dowódca Placówki Brzeziny „Bomba”, a następnie oficer szkoleniowy Obwodu Dębica – organizował i prowadził szkolenia patroli sanitarnych, łączności, broni przeciwpancernej, kwatermistrzostwa czy sapersko-minerskie²³. Do podstawowych należały szkolenia wojskowe, mające na celu przygotowanie żołnierza konspiracji do przyszłej walki partyzanckiej i dywersyjnej²⁴. Ponieważ nie wszyscy AK-owcy odbyli służbę wojskową w okresie międzywojennym, szkolono ich w zakresie stosowania różnych broni, topografii i taktyki. Ćwiczenia odbywały się nocą w zabudowaniach gospodarczych lub w terenie, w okolicznych lasach, z dala od posterunków okupanta²⁵.

Placówka AK Sędziszów I „Sława”

Placówka Sędziszów I krypt. „Sława” obejmowała miejscowości na północ i wschód od Sędziszowa, samo miasto oraz część Góry Ropczyckiej. Organizatorami konspiracji na tym terenie byli ppor. Józef Łotocki „Łata” oraz bracia Szczurowscy: Mieczysław – ppor. „Bączek”, Michał – por. „Czajka” i Tadeusz – ppor. „Śmieszek”. Pierwszym dowódcą Placówki „Sława” był ppor. Mieczysław Szczurowski „Bączek”, zaś jej liczebność w końcowym okresie działalności szacowano na ponad 500 ludzi²⁶. W 1941 r. dowództwo powierzone zostało por. Mieczysławowi Stachowskiemu „Sępowi”, nadleśniczemu z Woli Ocieckiej²⁷. Decyzja ta podyktowana była wyznaczeniem głównego kierunku działalności Placówki. Zgodnie z wytycznymi Komendy Głównej

²⁰ AIPN Rz, sygn. 042/1764, Akta operacyjne p-ko Lachman Stanisław, k. 161.

²¹ A. Stańko, *Gdzie Karpat progi...*, s. 86.

²² G. Brzęk, *Tajna oświata cywilna i wojskowa w Rzeszowskim i Dębickim w mrokach hitlerowskiej okupacji*, Rzeszów 1988, s. 115.

²³ APRz, WUSW, sygn. 113, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 110; *ibidem*, sygn. 119, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 4-5.

²⁴ *Ibidem*, sygn. 114, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 168-169; S. Pacyna, *Oddział partyzancki „Dzwon” Armii Krajowej*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny”, t. I, red. M. Bober, Strzyżów 2015, s. 256-277.

²⁵ S. Pacyna, r. Pieczonka, *Sybiracy w historię Nawisia wpisani*, [w:] *Sybiracy. Dwunastu z Nawisia*, red. J. Magdoń, Sędziszów Młp.–Nawsie 2015, s. 130-131.

²⁶ A. Stańko, *Gdzie Karpat progi...*, s. 87.

²⁷ Korespondencja Ludwika Kubika do Antoniego Stańki, Kraków, dnia 21 XI [19]85 r., kopia w zbiorach autora.

AK, dotyczącymi realizacji „planu P” – Powstanie Powszechne²⁸, żołnierze „Sławy” mieli być użyci do zajęcia i zabezpieczenia „ogniska walki P”²⁹. Był to ulokowany w Pustkowie Poligon SS (*SS-Truppen Übungsplatz Heidelager*) oraz obóz zagłady. Od jesieni 1943 r. na terenie pobliskiej wsi Blizna Niemcy zlokalizowali też poligon z wyrzutniami rakiet V2 i bomb latających V1³⁰.

Według rozkazów, „dowódcy ognisk” – w tym przypadku był nim por. Mieczysław Stachowski „Sęp” – mieli przeprowadzić rozpoznanie obiektów natarcia, stany liczbowe, uzbrojenie nieprzyjaciela i na podstawie tych danych opracować plan działania. Dzięki swej pracy w nadleśnictwie „Sęp” miał możliwość prowadzenia wywiadu w okolicach obozu i poligonu SS w Pustkowie, a później także w Bliźnie. Do pracy w lesie zatrudnił też w miarę możliwości swoich żołnierzy, aby mogli zapoznać się z obiektami przyszłego natarcia³¹. Na dokumentach sporządzonych przez ppor. „Sępa” znajdują się szczegółowe wykazy placówek niemieckich w terenie, rozpoznanie terenu poligonu SS oraz plany zdobycia „ogniska walki P” z wyszczególnieniem konkretnych celów natarcia, stanów liczbowych stacjonujących tam jednostek niemieckich oraz oddziałów AK, które miały być użyte do akcji zdobycia poligonu i obozu *SS-Truppen Übungsplatz Heidelager* w Pustkowie³².

Bardzo ważnym elementem działalności konspiracyjnej było gromadzenie i zabezpieczanie broni niezbędnej do walki z okupantem. Początkowo zbierano broń pozostałą po kampanii wrześniowej, wykradano ją lub rozbrajano pojedynczych Niemców. W zbiorach rodzinnych żołnierzy AK zachowały się zdjęcia przedstawiające konspiratorów Podobwodu „Sława” ze zdobyczym niemieckim MP³³. Zbierano też uszkodzone karabiny oraz ich części wyrzucane przez Niemców, a następnie naprawiano je w konspiracyjnych zakładach rusznikarskich³⁴. Przykładem takiego działania jest Góra Ropczycka, gdzie bracia Roman i Ludwik Baranowie w warsztacie stolarskim swojego ojca dorabiali połamane kolby³⁵. Aby zaradzić znacznym brakom w uzbrojeniu, w 1941 r. na terenie Zakładów Jana Kroczi (przed wojną Zakład Pomocniczy COP w Sędziszowie Małopolskim), a później w Górze Ropczyckiej i Zagorzycach, żołnierze konspiracji zorganizowali prowizoryczne wytwórnie granatów. Jako materiału wybuchowego używano trotylu. Za obudowę służyły odpady rur stalowych, o średnicy 58-60 mm i grubości ścianek 3 mm, z przyspawanym dnem oraz

²⁸ AIPN Rz, sygn. 105/6, Oryginalne dokumenty Inspektoratu AK Rzeszów przechowywane w KW PZPR Rzeszów, k. 38-47; *Gen. Rowecki do Komendantów Okręgów – Wytyczne bojowe i organizacyjne*, [w:] *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, red. T. Pęczniński, t. I: 1939–1945, Londyn 1973, s. 288-292.

²⁹ AIPN Rz, sygn. 105/12, Akcja „Burza” meldunki sytuacyjne, k. 68.

³⁰ M. Flis, M. Surdej, *Poligon raketowy blizna 1943–1944*, [w:] *Tajemnice Blizny. Wywiad Armii Krajowej w walce z raketami V-2*, red. r. Wnuk, r. Zapart, Gdańsk 2012, s. 34-51.

³¹ S. Pacyna, *Józef Łotocki 1913–1973*, „Rocznik Podkarpacki” 2012, nr 1, s. 155-160.

³² AIPN Rz, sygn. 105/9, Materiały przejęte z Archiwum KW PZPR w Rzeszowie dotyczące Armii Krajowej, k. 41.

³³ S. Pacyna, *AK-owcy z Zagorzyc w walce o niepodległość Ojczyzny*, [w:] J. Magdoń, S. Pacyna, *Zagorzycy '44*, „Biuletyn Informacyjny. Jednodniówka okolicznościowa”, Zagorzycy Dolne, 4 czerwca 2016 r., s. 6-8.

³⁴ Relacja Jana Wrony z 27 lipca 2019 r., w zbiorach autora.

³⁵ Relacja Mariana Barana z 13 listopada 2019 r., w zbiorach Powiatowego Centrum Edukacji Kulturalnej w Ropczycach.

zakręcanym na gwint dekle. Elementem zapłonu były dwie spłonki. W ten sposób uzyskano około 1200 sztuk granatów. W 1943 r. wytwórnia granatów została zlikwidowana ze względu na fakt, że Niemcy wpadli na jej ślad i planowali rewizje³⁶.

Placówka AK Sędziszów II „Gracja”

Twórcą i dowódcą Placówki Sędziszów II krypt. „Gracja” był ppor. Ludwik Kubik „Lucjan” z Gnojnicy. W skład Placówki wchodziły oprócz Gnojnicy także Zagorzycy, Szkodna, Bystrzyca, Zawadka oraz część Góry Ropczyckiej³⁷. Ważną rolę pełnił też współorganizator tej Placówki, ppor. Karol Chmiel „Grom” z Zagorzyc, przedwojenny działacz ludowych organizacji młodzieżowych. „Lucjan” wspólnie z „Gromem” wzięli na siebie całą pracę organizacyjną najpierw ZWZ, później AK i starali się przyciągnąć w ich szeregi najbardziej wartościową i świadomą część społeczeństwa. W 1943 r. ppor. Chmiel oddelegowany został na stanowisko komendanta powiatowego Batalionów Chłopskich. Wiosną 1944 r. doprowadził do finału akcję scaleniową dębickich Obwodów BCh i AK³⁸. Jako samodzielna Placówka AK „Gracja” utworzona została w 1943 r. w wyniku znacznego rozrostu organizacyjnego. Na lesistych i pagórkowatych, niejednokrotnie trudno dostępnych terenach „Gracji” lokalizowano magazyny broni. Tam ukrywali się zagrożeni aresztowaniem, spaleni AK-owcy. Żołnierze tej Placówki przechowywali i obsługiwali aparaturę radiową³⁹. Stan liczbowy „Gracji” latem 1944 r. osiągnął 392 ludzi⁴⁰.

Na przełomie lat 1942/1943 w KG AK zapadły decyzje o potrzebie czynnej samoobrony wobec eksterminacji narodu polskiego⁴¹. W związku z tym w poszczególnych Placówkach tworzone i rozbudowywano plutony dywersyjne⁴². W Obwodzie AK „Deser” działaniom dywersyjnym nadano kryptonim „Dywan”⁴³. Na terenie Podobwodu AK Sędziszów-Ropczyce „Sława”, najlepiej zorganizowanym, przygotowanym i uzbrojonym plutonem tego typu był oddział „Huragan”, sformowany z żołnierzy „Gracji”. Po przeszkoleniu w ramach tzw. partyzantki szkoleniowej „Sokół” na jego czele stanął plut. pchor. Tadeusz Wilk „Orwid”⁴⁴. Oddział „Huragan” prowadził dzia-

³⁶ A. Stańko, *Gdzie Karpat progi...*, s. 118-119.

³⁷ AIPN Rz, sygn. 105/9, Materiały przejęte z Archiwum KW PZPR w Rzeszowie dotyczące Armii Krajowej, k. 80.

³⁸ AIPN Rz, sygn. 105/10, Akcja „Burza” – raporty sytuacyjne, k. 38-39.

³⁹ APRz, ZBoWiDZOwRz, sygn. 253, Ewidencja Obwodu AK Dębica sporządzona przez ZBoWiD Zarząd Oddziału Dębica, k. 98-99; *ibidem*, Relacje członków ZBoWiD [Lit. A-Ć], Ludwik Bieszczad. Krótka relacja z mojej działalności w czasie okupacji, k. 98-99; H. Czudiak, *Wspomnienia z działalności WSK „Sława”*, s. 1-5, maszynopis, kopia w zbiorach autora.

⁴⁰ A. Stańko, *Gdzie Karpat progi...*, s. 89-90.

⁴¹ *Gen. Rowecki do Centrali: „Wachlarz”, akcja dywersyjna przeciw Niemcom na wschód od granic Polski – przygotowanie – okres próbny – wyniki – trudności – wnioski*, [w:] *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, red. T. Pęczniński, t. II, Londyn 1973, s. 342-345.

⁴² APRz, WUSW, sygn. 113, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 125.

⁴³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie [dalej: AIPN Kr], sygn. 595/143, Kolekcja Andrzeja Zagórskiego, k. 123-125.

⁴⁴ APRz, WUSW, sygn. 113, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 97; T. Wilk, *Zapis okrutnej prawdy*, Rzeszów 2014, s. 29.

łania dywersyjne na trasach kolejowych i szosach wiodących na wschód. Rozbrajał Niemców, wykonywał kary chłosty na nadgorliwych współpracownikach okupanta, zabierał księgi inwentarzowe bydła przeznaczonego na kontyngenty. Przeprowadzał wywiad na temat osób, które miały być zlikwidowane, a następnie zabezpieczał miejsca wykonywania kar. W maju 1944 r. „Orwid”, wspólnie z bratem, kpr. Zygmuntem Wilkiem „Orliczem” i ppor. Tadeuszem Szczurowskim „Śmiałym”, dokonali na rynku w Dębicy udanego zamachu na żandarma Bąka – kata i oprawcę Polaków w powiecie dębickim⁴⁵.

Żołnierze Placówki „Gracja”, zatrudnieni na co dzień w sędziszowskich Zakładach Przemysłowych oraz w Zakładzie Jana Kroczi, przejętym przez niemiecki „*Draisinenbau*”, podejmowali tam działania sabotażowe. Najczęstszą formą szkody okupantowi było wypuszczanie do użytku wybrakowanych lub minimalnie uszkodzonych pojazdów przeznaczonych dla wojska niemieckiego. Kradziono też benzynę i unieruchamiano wozy transportowe. Pracujący w mleczarniach dolewali wodę do mleka przeznaczonego dla żołnierzy frontowych⁴⁶.

Placówka AK Łączki Kucharskie „Ławka”

Placówka Łączki Kucharskie, o kryptonimach „Ładunek”, „Ławka”, została zorganizowana w 1941 r. Pierwszym dowódcą był pchor. Piotr Passowicz „Olcha”. W 1943 r. zastąpił go plut. pchor. Franciszek Szara „Pęk”. Żołnierze tej Placówki rekrutowali się z następujących miejscowości: Mała, Niedźwiada, Łączki Kucharskie, Okonin, Glinik, Głobikowa, Gębiczyna, Grudna Górna i Grudna Dolna, Kamienica Górna, Bączalka, Wola Brzostecka, Brzostek⁴⁷. Stan liczbowy wszystkich służb „Ławki” wynosił w 1944 r. około 870 ludzi, zorganizowanych w trzy kompanie. Żołnierze przechodzili stale ćwiczenia bojowe, wykonywali kary chłosty i likwidowali nadgorliwych współpracowników okupanta niemieckiego. Na lesistych wzgórzach pomiędzy Małą a Niedźwiadą, w nocy z 30 na 31 maja 1944 r. lotnictwo alianckie dokonało zrzutu zaopatrzenia dla Inspektoratu AK Rzeszów⁴⁸. Dwa samoloty zrzuciły wówczas 24 zasobniki i 24 paczki z bronią, mundurami i innym wyposażeniem wojskowym⁴⁹. Materiałami pochodzącymi z tego zrzutu zaopatrzone m.in. oddział partyzancki „Dzwon”,

⁴⁵ APRz, ZBoWiDZOwRz, sygn. 300, Ewidencja Obwodu AK Dębica sporządzona przez ZBoWiD Zarząd Oddziału Dębica, k. 1-7; T. Wilk, *Zapis okrutnej...*, s. 29-60; J. Szczurowska, *Życiorys – relacja*, Borek Wielki 1993, s. 3, maszynopis, kopia w zbiorach autora.

⁴⁶ APRz, Archiwum Stanisława Zabierowskiego [dalej: ASZ], sygn. 12, Materiały dotyczące działalności władz okupacyjnych w poszczególnych powiatach na terenie Rzeszowszczyzny, k. 27; Relacja Władysława Kmiecica z 28 kwietnia 2014 r., w zbiorach autora.

⁴⁷ AIPN Rz, sygn. 105/8, Dokumenty dotyczące akcji zbrojnych Armii Krajowej, k. 73.

⁴⁸ K. Mroczkowski, *Operacje zrzutowe lotnictwa aliantów zachodnich i funkcjonowanie zrzutowisk AK na terenie dystryktu krakowskiego i galicyjskiego w latach 1941–1944*, Rzeszów 2007, s. 130.

⁴⁹ G. Ostasz, *Alianckie wsparcie lotnicze w Podokręgu AK Rzeszów*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej” 2005, z. 15(224), s. 113-131; *idem*, *Alianckie wsparcie lotnicze w Inspektoracie AK Rzeszów. Sprawozdanie ppor. Jana Łopuskiego*, „Studia Rzeszowskie” 2002, t. 9, s. 135-140; S. Pacyna, *Wsparcie lotnicze aliantów dla oddziałów AK*, „Reporter Gazeta” [Tygodnik, Sędziszów Młp.], nr 50, 11 XII 2014, s. 10-15.

który powstał na początku 1944 r. z żołnierzy AK Obwodu Dębica ukrywających się przed Niemcami⁵⁰. Na przełomie czerwca i lipca 1944 r. „Dzwon”, po połączeniu z oddziałem partyzanckim „Rakieta” z Obwodu AK Rzeszów, skierowany został w okolice Przemyśla w celu ochrony polskiej ludności przed Ukraińską Powstańczą Armią. Zadanie to nie zostało w pełni wykonane z powodu szybkiego przesuwania się frontu wschodniego⁵¹.

Na przykładzie Placówki „Ławka” doskonale widać też funkcjonowanie podziemnego wymiaru sprawiedliwości. W dostępnych dokumentach archiwalnych Inspektoratu AK Rzeszów najczęściej wymienianym pseudonimem wykonawcy kar śmierci czy chłosty, zasądzonych przez Wojskowe i Cywilne Sądy Specjalne przy Podokręgu AK Rzeszów, jest „Pęk”⁵². Ze względów bezpieczeństwa, kary wykonywali bojówkarze pochodzący z sąsiednich Placówek, aby mniejsze było ryzyko, że zostaną rozpoznani. To właśnie plut. pchor. Franciszek Szara „Pęk”, dowódca Placówki AK Łączki Kucharskie „Ławka”, był m.in. wykonawcą wyroków na konfidentach: Janowskim z Sędziszowa⁵³ i Lorencu z Wielopola Skrzyńskiego⁵⁴.

Od początku istnienia podziemnego wymiaru sprawiedliwości Podobwód „Sława” podlegał pod: Okręgowy Wojskowy Sąd Specjalny (OWSS) AK w Krakowie krypt. „Waga”, OWSS AK w Krakowie Wydział Zamiejscowy (WZ) w Podokręgu AK Rzeszów krypt. „Ważka”, OWSS AK w Krakowie WZ w Inspektoracie AK Rzeszów oraz Cywilny Sąd Specjalny (CSS) w Rzeszowie. Na terenie Podokręgu AK Rzeszów działały też Komisje Sądzące Kierownictwa Walki Cywilnej / Kierownictwa Walki Podziemnej. W zbiorach Archiwum Państwowego w Rzeszowie dostępne są materiały organizacyjne i regulaminy OWSS, CSS i Komisji Sądzących⁵⁵.

Najciekawszym dokumentem, a równocześnie jedynym tego typu zachowanym, który dotyczy terenu Podobwodu AK Sędziszów–Ropczyce, jest wyrok OWSS WZ „Ważka” w Rzeszowie z 12 stycznia 1944 r. na konfidenta niemieckiego z Okonina. Na podstawie zeznań świadków WSS ustalił, że oskarżony Jan Matuszkiewicz: [...] w czasie wojny w roku 1943 w Okoninie wszedłszy w porozumienie z tajną policją niemiecką (Gestapo), stał się jej konfidentem i w listopadzie 1943 wydał w jej ręce 38 osób z Okonina, Chechłów i Ropczyc, a w tej liczbie 13 członków P[olski] Z[wiązek] P[owstańczy], przez co działał na szkodę Polskiej Siły Zbrojnej i na korzyść nieprzyjaciela [...]⁵⁶. Czynem tym Jan Matuszkiewicz dopuścił się zbrodni z art. 100 § 1 k.k., za co na zasadzie tegoż przepisu karnego przy zastosowaniu art. 6 statutu WSS skazał go na karę śmierci. Wyrok automatycznie stał się prawomocny. Jako świadkowie podpisani zostali: „Chmura”, „Buczyński”, „Grzmot” i „Orczyk” (według statutu WSS, świadko-

⁵⁰ APRz, WUSW, sygn. 118, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 99-100.

⁵¹ S. Pacyna, *Oddział partyzancki...*, s. 256-277.

⁵² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie [dalej: AIPN BU], sygn. 1572/3557, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie 1945–1954, Armia Krajowa – działalność na Rzeszowszczyźnie. Odpisy meldunków, instrukcji (dla prowadzenia sabotażu, Komendy Okręgu AK Kraków „Godło” do Okręgu AK Kraków „Luty”), informacji i sprawozdań Inspektoratu AK Rzeszów przesłane do Departamentów MBP, k. 88-89.

⁵³ T. Wilk, *Zapis okrutnej...*, s. 32-35.

⁵⁴ APRz, AKWPZPRwRz, sygn. 14930, Gwardia Ludowa, Akcje zbrojne – BCh, GL, AK, k. 2; S. Pacyna, r. Pieczonka, *Sybiracy w historię...*, s. 130-131.

⁵⁵ APRz, WUSW, sygn. 114, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 291-292.

⁵⁶ *Ibidem*, sygn. 116, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 263.

wie związani z konspiracją podawani byli zawsze pseudonimami, natomiast nazwiska osób cywilnych miały być szyfrowane⁵⁷). W uzasadnieniu zapisano: [...] oskarżony w lipcu 1943 [r.] stanął w charakterze konfidenta na usługach niemieckiej policji kryminalnej, a wkrótce potem na usługach tajnej policji niemieckiej (Gestapo) i pracując wspólnie z niejakim Kołodziejewskim⁵⁸ spowodował w listopadzie 1943 [r.] liczne aresztowania członków PZP, jak też i innych obywateli polskich z Okonina, Chechłów i Ropczyc, których podszedł podstępnie w rozmowach, a w czasie dokonywanych aresztowań był w wyszukiwaniu tychże policji pomocny. Oskarżony przyznaje się publicznie do swej zbrodniczej działalności, a dowodzi jej także fakt, że otrzymał od policji broń palną i mundur niemiecki i hełm, których używa przy udziale w obławach [...]”⁵⁹. Janem Matuszkiewiczem „Równiokiem” kierowała najprawdopodobniej zwykła chęć zysku; po pacyfikacji Checheł przejął jedno z bogatszych gospodarstw. Próba likwidacji konfidenta, podjęta przez pluton dywersyjny „Huragan” z Placówki AK Sędziszów II „Gracja”, nie powiodła się, gdyż spodziewający się reperkusji ze strony organizacji konspiracyjnych Matuszkiewicz barykadował na noc dom. Chcąc go zmusić do wyjścia, podpalono zabudowania, co w efekcie ściągnęło ciekawskich i zaalarmowało Niemców w Ropczycach. Żołnierze AK musieli się wycofać, wcześniej jednak zastrzelili mężczyznę, który wybiegł z płonącego domu. Ktoś z gapiów miał rozpoznać w zastrzelonym „Równioka”, jednak później okazało się, że był to człowiek posługujący u niego⁶⁰. Niemcy wywieźli lekko rannego Matuszkiewicza do Rzeszowa⁶¹.

Placówka AK Ropczyce I „Rakieta”

Pierwszym dowódcą Placówki Ropczyce I krypt. „Rakieta” był ppor. Wojciech Passowicz „Karp”. Po wyspie w kwietniu 1940 r., gdy w ręce Gestapo wpadła kadra dowódcza Obwodu Dębica, musiał się ukrywać. Dowództwo objął wtedy przedwojenny oficer Korpusu Ochrony Pogranicza, pochodzący z Lubziny por. Władysław Grzegorski „Grzmot”, który sprawował tę funkcję do jesieni 1944 r.⁶² Placówka „Rakieta” obejmowała miejscowości położone wokół Ropczyc, a jej liczebność w 1944 r. sięgnęła 186 ludzi⁶³. Jednym z głównych zadań żołnierzy tej Placówki było prowadzenie obserwacji – wywiad na temat wojsk nieprzyjaciela, ich liczebności, oznakowania, lokacji i wszelkich ruchów⁶⁴. Jak wynika z zachowanych dokumentów Inspektoratu

⁵⁷ *Ibidem*, sygn. 118, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 32-33.

⁵⁸ Mowa tu o konfidente Romanie Kołodziejewskim ps. „Koniarz”, wysiedleńcu z Poznańskiego, którego na przełomie marca i kwietnia 1944 r. zlikwidowała bojówka dyspozycyjna Komendanta Obwodu AK Dębica. *Ibidem*, k. 115-119; S. Pacyna, *Karol Poško*, [w:] S. Wójciak, J. Flisak, S. Pacyna, *Walczyli o niepodległość. Ropczyce-Sędziszów Młp.*, Ropczyce 2019, s. 73-74.

⁵⁹ APRz, WUSW, sygn. 116, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 264.

⁶⁰ T. Wilk, *Zapis okrutnej...*, s. 49-52.

⁶¹ P. Szopa, *W imieniu Rzeczypospolitej... Wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego na terenie Podokręgu AK Rzeszów*, Rzeszów 2014, s. 426.

⁶² W. Grzegorski, *Wspomnienia*, Warszawa 1978-1998, s. 10, maszynopis, zbiory Marii Dudańskiej.

⁶³ A. Stańko, *Gdzie Karpat progi...*, s. 90-91.

⁶⁴ APRz, WUSW, sygn. 113, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 53-54.

AK Rzeszów, wywiad miał być prowadzony bez niepotrzebnego ryzyka⁶⁵. AK-owcy z Lubziny, Brzeźówki, Checheł, Brzyzny, Pietrzejowej czy Witkowic mieli ułatwione zadanie, bo mogli prowadzić obserwację zarówno na szosie, jak i torach kolejowych, pod przykryciem wykonywania codziennych obowiązków, nie wzbudzając przy tym podejrzeń okupanta. Według wytycznych dowództwa Inspektoratu i Podokręgu, mieli liczyć transporty, ich częstotliwość, oznakowania i kierunki ruchów⁶⁶.

W ramach kontrwywiadu wojskowego, mającego na celu zapewnienie bezpieczeństwa strukturom AK, przełożeni nakazywali żołnierzom interesować się otoczeniem, obserwować osoby podejrzane politycznie i wrogo odnoszące się do Polaków⁶⁷. W jednej z instrukcji kontrwywiadu można przeczytać: [...] *obowiązkiem świętym każdego żołnierza AK jest znać dobrze środowisko wroga i zwalczać go w takich ramach, jakie są obecnie zakreślone w niniejszej instrukcji [...] Każdy żołnierz powinien znać z widzenia i nazwiska gestapowców, którzy działają na tutejszym terenie. Ponadto przy każdej okazji śledzić ich ruchy, z jakimi osobami się stykają, i o wszystkich spostrzeżeniach meldować [...]*⁶⁸. W przypadku Ropczyc doskonałym przykładem takiej działalności byli AK-owcy pracujący na co dzień w Urzędzie Pocztowym w Ropczycach. Śledząc listy do dębickiego Gestapo, wykryli kilku konfidentów, którzy zostali zlikwidowani⁶⁹. Tu przykładem jest niejaki Golczak (Galczak), który m.in. donosił do Gestapo w Dębicy o spotkaniach organizacyjnych AK na terenie mleczarni w Lubzinie⁷⁰. Likwidacja konfidenta pozwoliła uratować życie wielu konspiratorów, członków ich rodzin oraz osób postronnych. Kluczowe znaczenie miała też współpraca z policjantami granatowymi, w szczególności z tymi, którzy należeli do AK⁷¹. Znając wcześniej terminy poboru kontyngentów, aresztowań lub łapanek do wywozek na roboty w III Rzeszy, mogli ostrzegać zagrożone osoby. Tu dobrymi przykładami są funkcjonariusze ropczyckiego posterunku policji: Józef Gwóźdź „Tytus” z Brzyznej⁷², Franciszek Opławski „Wicher” z Małej⁷³ i Franciszek Marecik z Checheł⁷⁴.

Inną formą działalności AK-owców z „Rakiety” było udzielanie pomocy więźniom pobliskiego obozu w Pustkowie oraz wszystkim tym, którzy zdołali stamtąd zbiec⁷⁵. Współpracowano przy tym (nieoficjalnie) z jedyną polską organizacją istniejącą na obszarze okupowanym przez Niemców, jaką była Rada Główna Opiekuńcza.

⁶⁵ APRz, AKWPZPRwRz, sygn. 15002, Sprawozdania Sytuacyjne AK, NSZ, WRN-PPS 1943–1947, k. 125.

⁶⁶ *Ibidem*, k. 130.

⁶⁷ APRz, WUSW, sygn. 113, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 173.

⁶⁸ APRz, WUSW, sygn. 114, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 230.

⁶⁹ APRz, ASZ, sygn. 12, Materiały dotyczące działalności władz okupacyjnych w poszczególnych powiatach na terenie Rzeszowszczyzny, k. 27.

⁷⁰ W. Strumski, *Dziś i jutro w akcji*, Dębica 2004, s. 12; P. Szopa, *W imieniu Rzeczypospolitej...*, s. 427; Relacja Elżbiety Jawor z 5 września 2019 r., w zbiorach autora; Relacja Zygmunta Dreszera z 13 lutego 2020 r., w zbiorach autora.

⁷¹ APRz, WUSW, sygn. 115, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 4.

⁷² AIPN Rz, sygn. 122/218, Akta w sprawie: Srebro Stefan, imię ojca: Józef, ur. 30.04.1909 r. i inni, k. 140-141.

⁷³ Kwestionariusz osobowy Franciszka Opławskiego, kopia w zbiorach autora.

⁷⁴ AIPN Rz, sygn. 358/21, Akta w sprawie karnej prowadzonej przeciwko: Franciszek Marecik, imię ojca: Jan, ur. 22.10.1899 r., k. 195.

⁷⁵ W. Grzegorski, *Wspomnienia...*, s. 23.

Jej lokalnym Komitetem Opiekuńczym w Dębicy kierowała księżna Helena Jabłonowska „Rzepicha”. Równocześnie też wielu mieszkańców okolicznych miejscowości, żołnierzy konspiracji, na własną rękę organizowało pomoc dla więźniów pustkowskiego obozu⁷⁶.

Placówka AK Ropczyce II „Ropa”

Organizatorem i pierwszym dowódcą Placówki Ropczyce II krypt. „Ropa” był ppor. Władysław Olszewski „Sosna”⁷⁷. W wyniku wyspy od końca 1943 r. musiał się ukrywać, a jego obowiązki przejął zastępca, ppor. Karol Poško „Koł”⁷⁸. Placówka „Ropa” od początku związana była z Narodową Organizacją Wojskową (NOW), dopiero po akcji scaleniowej z końca 1943 r. znalazła się w strukturach AK⁷⁹. Pierwsze zręby konspiracyjnych struktur Stronnictwa Narodowego na terenie ówczesnego powiatu dębickiego powstawały na początku 1940 r. i były mniej liczne, niż ZWZ czy Stronnictwo Ludowe „Roch”. Największa, licząca około stu członków i najlepiej zorganizowana grupa konspiratorów NOW pod kryptonimem „Ropa” działała na terenie miasta Ropczyce. Podstawą jej struktur było przedwojenne ropczyckie koło Stronnictwa Narodowego⁸⁰. W pierwszych miesiącach pracy konspiracyjnej ludzie z NOW położyli specjalny nacisk na pracę propagandową o konieczności walki z okupantem. Kolejną ważną sprawą było zdobywanie broni. Sposoby jej pozyskiwania były różne. Metodą pierwszą był wywiad, kto w okolicy posiadał ukrytą broń, którą następnie odkupywano, wymuszano jej oddanie lub wykradano. W późniejszym okresie łatwo było kupić broń od stacjonujących w Ropczycach i Witkowicach żołnierzy węgierskich⁸¹. Aby kupić broń, konspiratorzy musieli najpierw zdobyć pieniądze. Pochodziły one głównie ze składek lub akcji ekspropriacyjnych⁸². Przykładem takiej akcji było przejęcie materiałów tekstylnych, zabranych wcześniej przez okupanta żydowskim sklepikarzom. Niemcy magazynowali je w budynku ropczyckiego „Sokoła”. Polacy dostali się do środka nocą i wynieśli dużą ilość owych materiałów. Zostały one sprzedane, a pieniądze przeznaczone na zakup broni. Innym sposobem było okradanie wagonów kolejowych. W „Ropie” zajmowała się tym specjalna sekcja kolejowa, utworzona na terenie ropczyckiego Czekaja. Grupa ta przeprowadziła też wiele działań sabotażowych, uszkadzając wagony pociągów lub powodując ich pożary⁸³.

⁷⁶ APRz, AKWPZPRwRz, sygn. 14604, Opracowania. Obóz zagłady Pustków, k. 78-83; APRz, ASZ, sygn. 8, Umowy, korespondencja, listy czytelników, recenzje dotyczące książki pt. „Pustków. Hitlerowskie obozy wyniszczenia w służbie poligonu SS 1973-1983”, k. 149; H. Czudiak, *Wspomnienia...*, s. 1-5; Relacja Romana Bema z 10 kwietnia 2017 r., w zbiorach autora.

⁷⁷ W. Bonusiak, *Ruch oporu*, [w:] *Ropczyce. Zarys dziejów*, red. W. Bonusiak, F. Kiryć, Rzeszów 1991, s. 393-394; Relacja Ewy Skóry z 1 marca 2018 r., w zbiorach autora.

⁷⁸ S. Pacyna, *Karol Poško...*, s. 73.

⁷⁹ AIPN Rz, sygn. 105/10, Akcja „Burza” – raporty sytuacyjne, k. 34.

⁸⁰ AIPN Kr, sygn. 595/18, Kolekcja Andrzeja Zagórskiego, k. 120-121.

⁸¹ [K. Poško], *Tak było na Stawisku. Wspomnienia ppor. Karola Poški ps. „Koł” – żołnierza i Sybiraka*, red. W.M. Tabasz, Ropczyce 1997, s. 34.

⁸² APRz, ZBoWiDZOwRz, sygn. 300, Ewidencja Obwodu AK Dębica sporządzona przez ZBoWiD Zarząd Oddziału Dębica, k. 2.

⁸³ [K. Poško], *Tak było na Stawisku...*, s. 35.

Placówka „Ropa” doskonale ukazuje proces scalania innych organizacji konspiracyjnych z AK, co potwierdza dość dużo dokumentów, które się zachowały. Przykładem jest protokół scaleniowy, podpisany w grudniu 1943 r. w Ropczycach. Komendant Obwodu AK Dębica, kpt. Adam Lazarowicz „Klamra”, meldował 17 stycznia 1944 r., że na jego terenie przejęto z NOW 107 ludzi z „Ropy”, wśród których było 4 oficerów i 10 podoficerów. Razem z ludźmi przejęto uzbrojenie – 2 karabiny ze 100 nabojami oraz rewolwer z 12 sztukami amunicji. Grupa siedemnastu kolejarzy z Czekała trafiła do kolejowej grupy technicznej⁸⁴. Współpraca po scaleniu NOW z AK układała się bardzo dobrze. Wszyscy oficerowie i podoficerowie bardzo szybko wprowadzeni zostali do pracy w Komendzie Obwodu. 28 kwietnia 1944 r. „Klamra” pisał: *[...] element przejęty jest elementem dobrym, nieprzeszkolony[m]. Po wejściu w szeregi okazują karność i chęć szczerej pracy. Jak dotychczas szkolenie u nich daje bardzo dobre wyniki [...]*⁸⁵.

Wojskowa Służba Ochrony Powstania

Służba Ochrony Powstania (SOP) została powołana w 1941 r. przez Komendanta AK w porozumieniu z Delegatem Rządu. Była to formacja, która przygotowywała się do wystąpienia po wycofaniu się Niemców. Zadaniem SOP było obserwowanie, opanowanie, a następnie ochrona obiektów wojskowych, budynków instytucji użyteczności publicznej, zakładów przemysłowych, urzędów komunikacyjnych i telekomunikacyjnych, infrastruktury kolejowej, zorganizowanie obrony przeciwpożarowej, przeciwgazowej i przeciwlotniczej⁸⁶. Oddziały SOP z założenia miały obejmować roczniki starsze, w praktyce organizacyjnej odstępowano jednak od tej reguły. Na początku 1943 r. nazwę SOP zmieniono na Wojskową Służbę Ochrony Powstania. Celem tej modyfikacji było zwiększenie prestiżu SOP przez podniesienie do rangi służby „wojskowej”⁸⁷. Oddziały WSOP tworzone w każdym Obwodzie AK. Składały się na nie wyspecjalizowane służby pomocnicze, m.in. straż pożarna, służby budowlane, służba jeniecka itp. Na terenie Podobwodu AK Sędziszów najliczniejsze oddziały WSOP zdołano zorganizować w Placówce Sędziszów I „Sława”. Kompanii liczącej około 200 żołnierzy nadano kryptonim „Jutrzenka”. Jej członkowie rekrutowali się głównie z miejscowości obecnej gminy Iwierzyce⁸⁸. Kompanię WSOP, podlegającą strukturom Podobwodu AK Sędziszów w sile ponad 140 ludzi, udało się też utworzyć jako wspólną dla Placówek Brzeziny „Bomba” i Łączki Kucharskie „Ławka”⁸⁹.

Najważniejszymi zadaniami dowódców plutonów i drużyn kompanii WSOP „Jutrzenka”, według wspomnień jej dowódcy ppor. Mieczysława Filipka „Prędkiego”, było organizowanie w małych grupach szkolenia: *[...] żołnierze uczyli się o sposo-*

⁸⁴ AIPN Rz, sygn. 105/2, Materiały przejęte z Archiwum KW PZPR w Rzeszowie dotyczące Armii Krajowej, k. 34.

⁸⁵ *Ibidem*, k. 41.

⁸⁶ APRz, WUSW, sygn. 118, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 48; *ibidem*, sygn. 114, k. 122, k. 159.

⁸⁷ APRz, WUSW, sygn. 138, Oryginalne dokumenty AK o treści szkoleniowej, k. 183-202.

⁸⁸ K. Łubieński, *Kartki z wojny*, Warszawa 1976, s. 60-61.

⁸⁹ A. Stańko, *Gdzie Karpat progi...*, s. 104-106.

bach ewakuacji ludności i dobytku na wypadek zagrożenia, przekazywania meldunków o ruchach wojsk niemieckich i pojedynczych Niemcach grasujących w terenie, śledzeniu transportów wojsk niemieckich, prowadzeniu sabotażu, organizowaniu zawiązków oddziałów partyzanckich, zdobywaniu broni, rozprowadzaniu gazetek i ulotek, likwidacji zdrajców. [...] *Szkolenia te odbywały się w szkołach w Iwierzycach i Wiercanach. Oddział partyzancki, którego dowódcą był Kazimierz Gniewek ps. „Strzała”, czynił napady na sołtysów i zabierał im listy na wywózkę ludzi do Niemiec, rozpuścił spęd bydła zorganizowany przez Niemców w Iwierzycach. Nauczycielka Szmer Zofia, kierowniczka Szkoły w Wiercanach była bardzo czynną działaczką AK. Zorganizowała punkt sanitarny z pełnym wyposażeniem. U niej odbywały się narady dowódców plutonów i drużyn. U niej przygotowywano butelki zapalające i wykonywano opaski biało-czerwone, a najważniejsze, że u niej przechowywali się żołnierze spaleni z innych oddziałów [...]*⁹⁰.

Wojskowa Służba Kobiet

Wojskowa Służba Kobiet (WSK) to konspiracyjna pomocnicza służba kobiet-żołnierzy, organizowana od października 1939 r. na podstawie ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej z 1938 r., a następnie dekretu Prezydenta RP z 27 października 1943 r. o ochotniczej służbie kobiet⁹¹. Początkowo głównym zadaniem WSK była pomoc w tworzeniu i obsadzie sieci łączności ZWZ-AK, później organizowanie i szkolenie kobiet do służby wojskowej w konspiracji i przyszłym powstaniu powszechnym. Podstawą było przeszkolenie do służby sanitarnej, łącznościowej i kancelaryjno-biurowej. Kobiety-żołnierze uczestniczyły też w bieżącej działalności propagandowej i dywersyjnej⁹². Podczas Akcji „Burza” WSK tworzyła patrole sanitarne, obsługę szpitali, punktów sanitarnych. Panie były jednak przede wszystkim nieocenionymi łączniczkami⁹³.

Na terenie Podobwodu AK Sędziszów–Ropczyce było około 150 kobiet zaangażowanych w działalność WSK. Z reguły były to żony, córki lub siostry żołnierzy AK. Liderką na terenie „Sławy” była Józefa Depa-Fitoł „Horpyna”⁹⁴. Wcześniej związana z konspiracyjną organizacją „Raławice”. W 1942 r. „Raławice” zostały scalone z AK, „Horpyna” objęła wówczas funkcję referentki oddziałów WSK w Placówce Sędziszów I „Sława”, następnie mianowano ją szefową WSK tejże Placówki. W marcu 1944 r., gdy wydzielono Podobwód Sędziszów–Ropczyce, „Horpyna” objęła stanowisko ko-

⁹⁰ [M. Filipek], *Filipek Mieczysław urodzony 30 XI 1913 r. w Iwierzycach, s. Floriana i Ludwika z d. Kocoń. Informacje od urodzenia do czasu spotkania z Sowietami w 1944 roku*, s. 2, maszynopis, zbiory Wiesława Filipka.

⁹¹ APRz, WUSW, sygn. 114, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 255.

⁹² Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej: AAN], Armia Krajowa, sygn. 203/I-11, Armia Krajowa – Komendant Główny, Korespondencja z Organizacją Bojową Wschód w sprawie scalenia jej z AK. Rozkazy, meldunki, notatki OB Wschód, „Ordynacji”, „Argicoli”. Wytoczne organizacji WSK i innych, k. 23-24.

⁹³ H. Czudiak, *Wspomnienia...*, s. 1-5.

⁹⁴ S. Pacyna, *Józefa Depa Fitoł „Horpyna” – kobieta „niezłomna”*, „Reporter Gazeta”, nr 11, 16 III 2017, s. 10-15.

mendantki WSK⁹⁵. W jej mieszkaniu na Przedmieściu Sędziszowskim zlokalizowano punkt kontaktowy oraz melinę dla ukrywających się żołnierzy konspiracji. Latem 1944 r., pomimo zaawansowanej ciąży, uczestniczyła w działaniach akcji „Burza” jako łączniczka⁹⁶. Po wkroczeniu Sowietów na Rzeszowszczyznę i przedzieleniu Obwodu AK Dębica linią frontu „Horpynę” mianowano komendantką WSK Obwodu Dębickiego – części okupowanej przez Armię Czerwoną⁹⁷. Przez kilka miesięcy niezdekonspirowana prowadziła sprawnie funkcjonujący punkt łączności z dowódcą Inspektoratu AK Rzeszów, mjr. Łukaszem Cieplińskim „Konradem”, „Apk”⁹⁸.

O kilku z tych kobiet warto tu wspomnieć szerzej. Należy do nich Barbara Kasechube „Chomik”, łączniczka Placówki Sędziszów I „Sława”. Brała udział w akcjach dywersyjnych z bronią w ręku. Uczestniczyła w nieudanej próbie likwidacyjnej szefa kolbuszowskiego Kripo Włodzimierza Halickiego. Została wtedy ranna i aresztowana. Torturowana podczas śledztwa, nie zdradziła nikogo. Przewieziono ją do Pustkowa, a następnie zamordowano w niemieckim obozie zagłady w Sachsenhausen⁹⁹. Drugą bardzo ważną kobietą była Krystyna Wolnicka „Róża”, łączniczka Placówki Ropczyce II „Ropa”. Jako pracownica poczty w Ropczycach, miejsce zatrudnienia wykorzystywała do działalności konspiracyjnej. Przechwytywała listy konfidentów do dębickiego Gestapo. Końcem 1943 r. sprawa wyszła na jaw, a „Róża” została aresztowana i poddana śledztwu, podczas którego bohaterko milczała. Trafiała do obozu w Pustkowie, a następnie do więzienia w Magdeburgu na terenie Rzeszy¹⁰⁰. Podczas transportu do obozu w Ravensbrück zdołała zbiec. Do rodzinnych Ropczyc wróciła 24 maja 1945 r. Przez długi czas leczyła się intensywnie po przebytych urazach i chorobach¹⁰¹.

Akcja „Burza”

Ukoronowaniem działań konspiracyjnych dla żołnierzy AK była otwarta walka z okupantem w ramach akcji „Burza”. Według założeń opracowanych w KG AK, zadaniem AK-owców były działania dywersyjne na tyłach wojsk niemieckich, obrona miejscowej ludności przed represjami okupanta i występowanie przed wkraczającymi oddziałami sowieckimi w roli gospodarzy¹⁰². W celu sprawnego wykonania zadań akcji „Burza” Obwód AK Dębica podzielony został na trzy zgrupowania, nazywane też rejonami walki¹⁰³. Żołnierze Podobwojewództwa Sędziszów–Ropczyce „Sława” walczyli

⁹⁵ A. Stańko, *Gdzie Karpat progi...*, s. 110.

⁹⁶ Relacja Jadwigi Woźnickiej z 14 marca 2017 r., w zbiorach autora.

⁹⁷ AIPN Kr, sygn. 595/168, Archiwum osobiste: Andrzeja Zagórskiego, k. 208.

⁹⁸ APRz, WUSW, sygn. 121, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 388.

⁹⁹ Korespondencja współwięźniarki Barbary Kasechube z obozu w Sachsenhausen, Waławy Kędzierskiej, skierowana do Harcerek II Sędziszowskiej Drużyny ZHR „Drzewo” im. Barbary Kasechube, kopia w zbiorach PCEK w Ropczycach.

¹⁰⁰ APRz, ASZ, sygn. 12, Materiały dotyczące działalności władz okupacyjnych w poszczególnych powiatach na terenie Rzeszowszczyzny, k. 27.

¹⁰¹ Relacja Marii Ostafin z 28 stycznia 2019 r., w zbiorach autora.

¹⁰² APRz, WUSW, sygn. 117, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 246.

¹⁰³ A. Stańko, *Gdzie Karpat progi...*, s. 236.

w szeregach I i II Zgrupowania¹⁰⁴. W skład I Zgrupowania weszły Placówki „Sława” i „Gracja” oraz część żołnierzy z „Rakiety”, odwód stanowiła „Ropa”. W II Zgrupowaniu znalazła się Placówka „Ławka” i część żołnierzy z „Rakiety”. Całość „Bomby” stanowiła odwód dla tego Rejonu walki¹⁰⁵.

Na miejsce koncentracji I Zgrupowania, dowodzonego przez por. Mieczysława Stachowskiego, ps. „Maciej”, „Sęp”, wyznaczone zostały lasy w okolicach Góry Ropczyckiej i Gnojnicy Woli. Po połączeniu się na terenie Gnojnicy Woli, gdzie mieściła się siedziba sztabu I Rejonu walki, przeprowadzona została odprawa i przydzielono konkretne zadania. Po kilku dniach głębokich działań rozpoznawczych i kilku akcjach zaczepnych Zgrupowanie I podzielono na trzy plutony¹⁰⁶. Pierwszy, dowodzony przez por. Stachowskiego „Sępa”, skierował się w rejon Iwierzyc w celu nawiązania kontaktu z Armią Czerwoną. Oddział ten walczył z wycofującym się okupantem niemieckim na terenie Góry Ropczyckiej, Gnojnicy, Zagorzyc, Wiercan, Iwierzyc i Krzywej. W okolicach leśniczówki w Krzywej „Sęp” nawiązał kontakt z oddziałem artylerii Armii Czerwonej, przekazując sowieckiemu dowództwu plany umocnień poligonu SS w Pustkowie i Bliźnie¹⁰⁷. W związku z przekazanymi przez oficerów Sowieckich zarządzeniami o złożeniu broni i wcieleniu w szeregi armii Berlinga, „Sęp” wydał 9 sierpnia rozkaz rozwiązania i rozproszenia swojego oddziału¹⁰⁸.

Pluton pod dowództwem ppor. Józefa Naroga „Strzały” pomaszerował w kierunku Wielopola Skrzyńskiego z zadaniem głębokiego rozpoznania niemieckich tyłów. W konsekwencji zaciętych walk o Wielopole pomiędzy Armią Czerwoną a Wehrmachtem oddział ten skierował się w rejon koncentracji II Zgrupowania i ostatecznie z nim połączył, biorąc udział w jego działaniach zbrojnych¹⁰⁹. Trzeci pluton, pod dowództwem por. Ludwika Kubika „Lucjana”, razem z kwatermistrzostwem Podobodu Sędziszów-Ropczyce pozostał na terenie Gnojnicy Woli. W dniach 4-5 sierpnia oddział „Lucjana” stoczył ciężkie walki z Niemcami, instalującymi gniazda karabinów maszynowych i stanowiska artyleryjskie w rejonie lasu Lipie oraz kontratakującymi czołgami, które ratowały utracone pozycje. Podczas tych starć AK-owcy współpracowali z batalionem zwiadowczym Armii Czerwonej dowodzonym przez płk Jaglenkę¹¹⁰. Kontratak niemieckich czołgów, które stosowały pociski zapalające, spowodował pożary okolicznych zabudowań i śmierć kilku osób cywilnych¹¹¹. W konsekwencji pluton „Lucjana” wycofał się, wciąż prowadząc walkę drobnymi patrolami. Rozkazem mjr. Adama Lazarowicza „Klamry” I Zgrupowanie zostało rozwiązane 23 sierpnia 1944 r.¹¹²

¹⁰⁴ AIPN BU, sygn. 1558/537, Podokręg Rzeszów kryptonim „Ogniwo”, Raporty z działalności bojowej „Burzy” Inspektoratu AK Rzeszów, k. 3.

¹⁰⁵ MRD, TS, sygn. 145/IV, k. 11.

¹⁰⁶ *Meldunek sytuacyjny z 31 lipca 1944 r. dowódcy I Rejonu Walki Mieczysława Stachowskiego „Sępa”; 31 lipca 1944 r.*, [w:] G. Ostasz, A. Zagórski, *Akcja „Burza” w Inspektoracie AK Rzeszów*, Kraków 2003, s. 376-377.

¹⁰⁷ A. Stańko, *Gdzie Karpat progi...*, s. 243-244.

¹⁰⁸ AAN, Armia Krajowa, sygn. 203/XI-4, Obszar Krakowski – Komenda Podokręgu Rzeszów, k. 36.

¹⁰⁹ AIPN BU, sygn. 1558/537, Podokręg Rzeszów kryptonim „Ogniwo”, Raporty z działalności bojowej „Burzy” Inspektoratu AK Rzeszów, k. 10.

¹¹⁰ K. Łubieński, *Kartki...*, s. 65.

¹¹¹ APRz, AKWPZPRwRz, sygn. 14930, Gwardia Ludowa, Akcje zbrojne – BCh, GL, AK, k. 23-24.

¹¹² A. Stańko, *Gdzie Karpat progi...*, s. 245.

Miejszem koncentracji II Zgrupowania było leśnictwo Berdech, tam kompanie z poszczególnych Placówek zostały dozbrojone i odesłane w rejony operowania. Podczas działań akcji „Burza” chroniły one miejscową ludność przed akcjami pacyfikacyjnymi okupanta, rozbrajały mniejsze grupy wroga i ostrzeliwały tyły wycofujących się kolumn armii niemieckiej na głównych arteriach komunikacyjnych pomiędzy Ropczycami, Dębicą i Wielopolem Skrzyńskim¹¹³. 20 sierpnia 1944 r. doszło do połączenia wszystkich kompanii II Zgrupowania w jeden oddział pod dowództwem kpt. Romana Kani „Rygla”. Po zintensyfikowaniu działań frontowych Armii Czerwonej w kierunku Dębicy żołnierze II Rejonu walki znaleźli się pomiędzy niemieckimi liniami obrony. Niemcy podjęli próbę likwidacji oddziału AK, podczas której na polanie Kałużówka w lasach braciejowskich stoczona została jedna z większych bitew w Polsce południowo-wschodniej pomiędzy siłami AK a Wehrmachtem. Po odparciu ataków AK-owcy nocą wycofali się z okrażeń. 12 września mjr Adam Lazarowicz „Klamra” wydał rozkaz o rozwiązaniu podległego mu II Zgrupowania¹¹⁴.

Represje i rozwiązanie AK

Po okresie wspólnych walk i wydatnej pomocy AK dla oddziałów Armii Czerwonej nastąpiła radykalna zmiana. Sowiecki kontrwywiad Smiersz wraz z NKWD, przy współpracy UB, MO i lokalnych komunistów, rozpoczęły aresztowania w szeregach żołnierzy AK Podobwołu Sędziszów-Ropczyce „Sława”. Dowództwo Podokręgu AK Rzeszów podjęło wówczas decyzję o ponownym zejściu do konspiracji¹¹⁵. W praktyce okazało się to jednak bardzo trudne, bowiem większość AK-owców z kadry dowódczej, jak i zwykłych żołnierzy, podczas akcji „Burza” miała w większym lub mniejszym stopniu styczność z oddziałami sowieckimi. Teren Podobwołu „Sława” został poddany brutalnym działaniom. Mnożyły się akty przemocy, zatrzymywanymi żołnierzami AK zapełniały się więzienia UB i NKWD, niektórzy aresztowani ginęli w tajemniczych okolicznościach, a ich los nie jest znany do dziś. Z terenu Podobwołu Sędziszów-Ropczyce wywieziono do sowieckich łagrów w Borowiczach, Riazaniu, Stalinogorsku i Swierdłowsku około stu żołnierzy AK kilkoma transportami na przełomie lat 1944 i 1945¹¹⁶. W obliczu zataczających coraz szersze kręgi aresztowań, Komendant Główny AK, gen. Leopold Okulicki „Niedźwiadek”, chcąc ratować swoich podwładnych przed komunistycznymi represjami, wydał 19 stycznia 1945 r. rozkaz o rozwiązaniu Armii Krajowej¹¹⁷.

¹¹³ AIPN Rz, sygn. 105/6, Materiały przejęte z Archiwum KW PZPR w Rzeszowie dotyczące Armii Krajowej, k. 96.

¹¹⁴ AIPN BU, sygn. 1558/537, Podokręg Rzeszów kryptonim „Ogniwo”, Raporty z działalności bojowej „Burzy” Inspektoratu AK Rzeszów, k. 4-10; Z. Lazarowicz, *Klamra – mój ojciec*, Wrocław 2009, s. 127-135.

¹¹⁵ AAN, Armia Krajowa, sygn. 203/XI-4, Obszar Krakowski – Komenda Podokręgu Rzeszów, k. 51.

¹¹⁶ A. Zagórski, Z.K. Wójcik, *Na katorżniczym szlaku*, Warszawa 1994, s. 62-120; S. Pacyna, *Zesłańcy z Obwołu AK Dębica*, [w:] *Sybiracy. Dwunastu...*, s. 114-116.

¹¹⁷ AIPN BU, sygn. 1558/6, Komenda Główna Armii Krajowej. Komendant Sił Zbrojnych w Kraju. „Metody pracy NKWD”, k. 11; APRz, WUSW, sygn. 126, Oryginalne dokumenty AK o treści organizacyjnej, k. 12-14.

Jak pokazał czas, dla znacznej części żołnierzy AK z Podobwodu „Sława” nie był to koniec walki o niepodległość Ojczyzny. Ponad stu¹¹⁸ byłych AK-owców podjęło działalność w antykomunistycznym Zrzeszeniu „Wolność i Niezawisłość”, niejednokrotnie płacąc za swoje przekonania bardzo wysoką cenę, jaką była kara śmierci¹¹⁹ lub wyrok wieloletniego więzienia¹²⁰. Ci, którzy nie zaangażowali się w dalszą działalność oraz ci, którzy opuścili więzienia, zamiast życia w chwale bohaterów, pozostawali przez długie lata pod obserwacją UB/SB jako „element niepewny politycznie”¹²¹.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych:

Armia Krajowa, sygn. 203/I-11, 203/XI-4.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie:

Kolekcja Andrzeja Zagórskiego, sygn. 18, 143, 169.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie:

Akta operacyjne p-ko Lachman Stanisław, sygn. 042/1764;

Akta operacyjne przeciwko Franciszkowi Stachnikowi, sygn. 043/420;

Materiały przejęte z Archiwum KW PZPR w Rzeszowie dotyczące Armii Krajowej, sygn. 105/2;

Instrukcje, rozkazy, raporty i meldunki Armii Krajowej, sygn. 105/5;

Oryginalne dokumenty Inspektoratu AK Rzeszów przechowywane w KW PZPR Rzeszów, sygn. 105/6;

Dokumenty dotyczące akcji zbrojnych Armii Krajowej, sygn. 105/8;

Materiały przejęte z Archiwum KW PZPR w Rzeszowie dotyczące Armii Krajowej, sygn. 105/9;

Akcja „Burza” – raporty sytuacyjne, sygn. 105/10;

Akcja „Burza” – meldunki sytuacyjne, sygn. 105/12;

¹¹⁸ Wyliczenia własne autora.

¹¹⁹ Wyrokami komunistycznych Wojskowych Sądów Rejonowych na karę śmierci skazani zostali m.in.: Ludwik Marszałek „Zbroja”, Stanisław Dydo „Steinert”, Jan Klamut „Górski”, Karol Chmiel „Grom”, Jan Sasiadek „Mechanik”, Władysław Łabaj „Drań”; por.: T. Balbus, *Major Ludwik Marszałek...*, s. 182-190; G. Ostasz, *Okręg Rzeszowski Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”. Model konspiracji, struktura, dzieje*, Rzeszów 2006, s. 642, 687.

¹²⁰ T. Balbus, *Ludzie podziemia AK-WiN w Polsce południowo-zachodniej (1945-1948)*, t. I, Wrocław 2003, s. 11-78; Z. Lazarowicz, *Klamra – mój...*, s. 253-283; G. Ostasz, *Okręg Rzeszowski...*, s. 645-647.

¹²¹ AIPN Rz, sygn. 05/8, Charakterystyka faktologii Nr 3 organizacji pod nazwą – Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość Okręg Rzeszów (WiN), pod dowództwem: Lazarowicz Adam ps. „Klamra”, „Aleksander”, „Grot”, „Gwóźdź”, „Pomorski”, „Zygmunt”; *ibidem*, sygn. 055/58, t. 1-107, Sprawa zagadnieniowa dotycząca Związku Walki Zbrojnej, Armii Krajowej, Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość oraz Brygad Wywiadowczych działających na terenie województwa rzeszowskiego, *passim*.

- Akta w sprawie: Srebro Stefan, imię ojca: Józef, ur. 30.04.1909 r. i inni, sygn. 122/218;
Akta w sprawie karnej prowadzonej przeciwko: Franciszek Marecik, imię ojca: Jan, ur. 22.10.1899 r., sygn. 358/21;
- Charakterystyka faktologii Nr 3 organizacji pod nazwą – Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość Okręg Rzeszów (WiN), pod dowództwem: Lazarowicz Adam ps. „Klamra”, „Aleksander”, „Grot”, „Gwóźdź”, „Pomorski”, „Zygmunt”, sygn. 05/8;
- Sprawa zagadnieniowa dotycząca Związku Walki Zbrojnej, Armii Krajowej, Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość oraz Brygad Wywiadowczych działających na terenie województwa rzeszowskiego, sygn. 055/58, t. 1–107.
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie:
Komenda Główna Armii Krajowej. Komendant Sił Zbrojnych w Kraju. „Metody pracy NKWD”, sygn. 1558/6;
- Podokręg Rzeszów kryptonim „Ogniwo”, Raporty z działalności bojowej „Burzy” Inspektoratu AK Rzeszów, sygn. 1558/537;
- Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie 1945–1954, Armia Krajowa – działalność na Rzeszowszczyźnie. Odpisy meldunków, instrukcji (dla prowadzenia sabotażu, Komendy Okręgu AK Kraków „Godło” do Okręgu AK Kraków „Luty”), informacji i sprawozdań Inspektoratu AK-Rzeszów przesłane do Departamentów MBP, sygn. 1572/3557.

Archiwum Państwowe w Rzeszowie:

- Archiwum Stanisława Zabierowskiego, sygn. 8, 12;
- Wojewódzki Urząd spraw Wewnętrznych, sygn. 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 126, 138, 145;
- Archiwum Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rzeszowie, sygn. 14113, 14604, 14930, 15002;
- ZBoWiD – Zarząd Okręgu w Rzeszowie, sygn. 253, 300.

Muzeum Regionalne w Dębicy:

- Teki Stańki, sygn. I-997, 145/IV.

Źródła drukowane:

- Gen. Rowecki do Komendantów Okręgów – Wytyczne bojowe i organizacyjne*, [w:] *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, red. T. Pełczyński, t. I: 1939–1945, Londyn 1973.
- Gen. Rowecki do Centrali: „Wachlarz”, akcja dywersyjna przeciw Niemcom na wschód od granic polski – przygotowanie – okres próbny – wyniki – trudności – wnioski*, [w:] *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, red. T. Pełczyński, t. II, Londyn 1973.
- Meldunek sytuacyjny z 31 lipca 1944 r. dowódcy I Rejonu Walki Mieczysława Stachowskiego „Sępa”; 31 lipca 1944 r.*, [w:] G. Ostasz, A. Zagórski, *Akcja „Burza” w Inspektoracie AK Rzeszów*, Kraków 2003.

Opracowania:

- Balbus T., *Ludzie podziemia AK-WiN w Polsce południowo-zachodniej (1945–1948)*, t. I, Wrocław 2003.
- Balbus T., *Major Ludwik Marszałek „Zbroja” (1912–1948). Żołnierz Polski Podziemnej*, Wrocław 1999.

- Bonusiak W., *Ruch oporu*, [w:] *Ropczyce. Zarys dziejów*, red. W. Bonusiak, F. Kiryk, Rzeszów 1991.
- Brzęk G., *Tajna oświata cywilna i wojskowa w Rzeszowskim i Dębickim w mrokach hitlerowskiej okupacji*, Rzeszów 1988.
- Flis M., Surdej M., *Poligon raketowy blizna 1943–1944*, [w:] *Tajemnice Blizny. Wywiad Armii Krajowej w walce z raketami V-2*, red. r. Wnuk, r. Zapart, Gdańsk 2012.
- Lazarowicz Z., *Klamra – mój ojciec*, Wrocław 2009.
- Łubieński K., *Kartki z wojny*, Warszawa 1976.
- Mroczkowski K., *Operacje zrzutowe lotnictwa aliantów zachodnich i funkcjonowanie zrzutowisk AK na terenie dystryktu krakowskiego i galicyjskiego w latach 1941–1944*, Rzeszów 2007.
- Ostasz G., *Alianckie wsparcie lotnicze w Inspektoracie AK Rzeszów. Sprawozdanie ppor. Jana Łopuskiego*, „Studia Rzeszowskie” 2002, t. 9.
- Ostasz G., *Alianckie wsparcie lotnicze w Podokręgu AK Rzeszów*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej” 2005, z. 15(224).
- Ostasz G., *Krakowska Okręgowa Delegatura Rządu na Kraj 1941–1945*, Rzeszów 1996.
- Ostasz G., *Okręg Rzeszowski Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”. Model konspiracji, struktura, dzieje*, Rzeszów 2006.
- Ostasz G., *Podziemna Armia. Podokręg AK Rzeszów*, Rzeszów 2010.
- Pacyna S., *AK-owcy z Zagorzyc w walce o niepodległość Ojczyzny*, [w:] J. Magdoń, S. Pacyna, *Zagorzycy '44*, „Biuletyn Informacyjny. Jednodniówka okolicznościowa”, Zagorzycy Dolne, 4 czerwca 2016 r.
- Pacyna S., *Józef Łotocki 1913–1973*, „Rocznik Podkarpacki” 2012, nr 1.
- Pacyna S., *Józefa Depa Fitoł „Horpyna” – kobieta „niezłomna”*, „Reporter Gazeta”, [Tygodnik, Sędziszów Młp.], nr 11, 16 III 2017.
- Pacyna S., *Karol Poško*, [w:] S. Wójciak, J. Flisak, S. Pacyna, *Walczyli o niepodległość. Ropczyce–Sędziszów Młp.*, Ropczyce 2019.
- Pacyna S., *Oddział partyzancki „Dzwon” Armii Krajowej*, „Strzyżowski Rocznik Muzealny”, t. I, red. M. Bober, Strzyżów 2015.
- Pacyna S., *Wsparcie lotnicze aliantów dla oddziałów AK*, „Reporter Gazeta”, [Tygodnik, Sędziszów Młp.], nr 50, 11 XII 2014.
- Pacyna S., *Zesłańcy z Obwodu AK Dębica*, [w:] *Sybiracy. Dwunastu z Nawsia*, red. J. Magdoń, Sędziszów Młp.–Nawsie 2015.
- Pacyna S., *Pieczonka R., Sybiracy w historię Nawsia wpisani*, [w:] *Sybiracy. Dwunastu z Nawsia*, red. J. Magdoń, Sędziszów Młp.–Nawsie 2015.
- [Poško K.], *Tak było na Stawisku. Wspomnienia ppor. Karola Poški ps. „Koń” – żołnierza i Sybiraka*, red. W.M. Tabasz, Ropczyce 1997.
- Stańko A., *Gdzie Karpat progi... Armia Krajowa w powiecie dębickim*, Tuchów 1997.
- Szopa P., *W imieniu Rzeczypospolitej... Wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego na terenie Podokręgu AK Rzeszów*, Rzeszów 2014.
- Strumski W., *Dziesiątka w akcji*, Dębica 2004.
- Wilk T., *Zapis okrutnej prawdy*, Rzeszów 2014.
- Zagórski A., Wójcik Z.K., *Na katorżniczym szlaku*, Warszawa 1994.

Materiały niepublikowane:

- Czudiak H., *Wspomnienia z działalności WSK „Sława”*, maszynopis, kopia w zbiorach Szymona Pacyny.
- [Filipek M.], *Filipek Mieczysław urodzony 30 XI 1913 r. w Iwierzycach, s. Floriana i Ludwika z d. Kocoń. Informacje od urodzenia do czasu spotkania z Sowietami w 1944 roku*, maszynopis, zbiory Wiesława Filipka.
- Grzegorski W., *Wspomnienia*, [Warszawa 1978], maszynopis [1998], zbiory Marii Duzińskiej.
- Szczurowska J., *Życiorys – relacja*, Borek Wielki 1993, maszynopis, kopia w zbiorach autora.
- Korespondencja współwięźniarki Barbary Kasechube z obozu w Sachsenhausen, Waławy Kędzierskiej, skierowana do Harcerek II Sędziszowskiej Drużyny ZHR „Drzewo” im. Barbary Kasechube, kopia w zbiorach Powiatowego Centrum Edukacji Kulturalnej w Ropczycach.
- Korespondencja Ludwika Kubika do Antoniego Stańki, Kraków, dnia 21 XI [19]85 r., kopia w zbiorach Szymona Pacyny.
- Kwestionariusz osobowy Franciszka Opławskiego, w zbiorach Franciszka Opławskiego (jr.).

Relacje:

- Relacja Ewy Skóry; Relacja Jadwigi Woźnickiej; Relacja Jana Wrony; Relacja Władysława Kmiecica; Relacja Mariana Barana; Relacja Marii Ostafin; Relacja Romana Bema; Relacja Elżbiety Jawor; Relacja Zygmunta Dreszera, w zbiorach Szymona Pacyny.

Abstract

Home Army Subdivision Sędziszów–Ropczyce „Sława”

The history of the Sędziszów–Ropczyce *Sława* Home Army Subdivision, which was separated from the Dębica *Deser* Home Army Division in the spring of 1944, has not been the subject of a separate study so far. Based on the documents available in State Archive in Rzeszów and the IPN Archives, the author has made an attempt to fill this gap. The basis of the study are the documents from the Home Army Inspectorate Rzeszów *Rtęć* (archives of the Subdivision and the Division were destroyed), supplemented by the accounts of the Home Army soldiers. The *Sława* Subdivision was created in the final period of anti-German conspiracy, but the outposts: Brzeziny *Bomba*, Sędziszów I *Sława*, Sędziszów II *Gracja*, Łączki Kucharskie *Ławka*, Ropczyce I *Rakieta*, Ropczyce II *Ropa* were being created and functioned from the very beginning of the occupation. Describing them one by one, the author focused on a different type of Home Army activity for each one. The selected activities of the outposts were not their exclusive domain, but this manner of description made it possible to show how the Home Army functioned in a condensed manner, and in every possible aspect.

These aspects include: the creation of underground structures, training courses, acquiring weapons, intelligence and counter-intelligence, clandestine production of weapons, sabotage and diversionary activities, a functioning underground justice system, receiving air supplies, structural consolidation, preparations for an armed struggle against the occupant and its execution, and the activities of auxiliary services. As a conclusion, the fate of the soldiers of the *Sława* Subdivision is presented, from the point of the Soviet invasion onto the Subdivision's territory until the order to dissolve the Home Army of 19 January 1945 came into effect.

Keywords:

Home Army, Division AK Dębica "Deser", Subdivision AK Sędziszów "Sława".